

Atalay, Nurcan “Haymana ve Çevresinde Ölümle İlgili Adet ve İnanmalar” (Danışman: Sedat Veyis Örnek), Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Etnoloji Kürsüsü.

HAYMANA VE ÇEVRESİNDE ÖLÜMLE İLGİLİ
ADET VE İNANMALAR

NURCAN ATALAY

KÜR: ETNOLOJİ

NO: 15731

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM I	Sayfa
1- ÖNSÖZ	1
2- HAYMANA HAKKINDA GENEL BİLGİ	2
3- ÖLÜM OLAYI	3 -8
a) Yıkama	
b) Kefenleme	
c) Cenaze namazı	
d) Ölünün kabire götürülüşü	
e) Kabirde yapılan tören	
4- ÖLÜMDEN SONRA YAPILAN İŞLEMLER	9-12
a) Başsağlığı	
b) Yas	
c) Diğer âdet ve pratikler	
5- ÖLÜMLE İLGİLİ İNANMALAR	13-16
6- HAYMANA ve ÇEVRESİNDE MEZARLIKLAR, MEZARLIK- LARIN ŞEKLİ ve MEZARLIKLARIN BAKIMI	17-18
7- ÖTEKİ DÜNYA İLE İLGİLİ İNANMALAR	19-20
BÖLÜM II	
8- İLKELLERDE ve ŞAMANİZMDE ÖLÜM ve ÖLÜLER KÜLTÜ..	21-25
BÖLÜM III	
9- HAYMANA ve ÇEVRESİNDEKİ ÖLÜM ANLAYIŞI İLE İLKEL TOPLUMLARDA ve ŞAMANİZMDEKİ ÖLÜM ANLAYIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİ	26-27
10- SONUÇ	28-29
11- FAYDALANDIĞIM KİTAPLAR	30

1- ÖNSÖZ

Ankaranın Haymana İlçesinde yapılan bu araştırma Lisans çalışması olarak hazırlanmıştır.

Konusu ölümle ilgili âdet ve inanmalardır. Biz bu genel ifade içinde, çevre insanının özellikle köy topluluklarının, ölüm olayı etrafında öne sürdüğü inanmaları, bu inanmalarla ilgili pratikleri inceleyeceğiz.

Araştırmamı, gerek İlçe merkezinde gerekse Haymana'ya bağlı (Topaklı, Oyaca, Dereköy, Çayıröz, Yeniköy, Gedik) köylerinde saha metodunu uygulayarak yapmış bulunuyorum. Ayrıca Haymana'nın 89 köyüne gönderdiğim anketlerin ancak 30 undan cevap alabildim.

Üç bölümden ibaret olan araştırmayı ortaya koyarken, faydalandığım yayınları gösteren literatürü ayrıca ek bir liste halinde sunuyorum. İncelememin tümünü tamamladığımda, birinci bölümde Haymana'da yapılan araştırmaları yansıtıyorum. İkinci bölümde İlkeller ve Şamanizm ile ilgili yazılı yayınlardan açıklamalara ve giderek, üçüncü ve son bölümde, Haymana ve Çevresi halklarıyla ilkel toplumların inanç ve pratikleri arasında kurduğum bağlantılarla, ilkeller ve Şamanizm ile ilgili karşılaştırmalı örneklere yer verilmiştir.

2- HAYMANA HAKKINDA GENEL BİLGİ⁽¹⁾

Ankara'nın Güney Batı yönünde ve Ankara'ya 76 Km. uzaklıkta bulunan Haymana, İç Anadolu Bölgesinin Sakarya bölümünde, Ankara İli'ne bağlı bir İlçe'dir. Toprakları; Doğuda aynı ilin Bâlâ, Güneyde Konya'nın Kulu, Cihanbeyli, Yunak; Batıda Ankara'nın Polatlı, Kuzeyde yine aynı ilin Yeni Mahalle ve Çankaya İlçeleri ile çevrilidir. Merkez Bucığı'ndan başka İkizce ve Yenice adında Bucakları, bunlara bağlı 89 köyü vardır. Yüz ölçümü 3494 Km² olup nüfusu 5896 dır.

Haymana İlçesi'nin toprakları, Haymana yaylası adı verilen hafif dalgalı düzlükler meydana getirmiş yüksekliği yer yer 800 ilâ 1400 M. arasında değişen bu yayla üzerinde bazı tepeler yükselir.

Bunlardan bazıları Kurtuluş Savaşımız sırasında önemli rol oynamıştır. Mangal Dağı, Çal Dağı gibi.

İlçenin karasal bir iklimi vardır. Yazları sıcak, kışları kirak geçer. Orman bakımından fakir olan Haymana İlçesinde doğal bitki örtüsü bozkır şeklindedir. İlçede önemli akar su yoktur. Yalnız Sakarya'ya kavuşan Ankara Çayı'nın bazı kolları Haymana yaylasından doğar.

İlçenin en başta gelen ekonomik faaliyeti tahıl ziraatidir. Bunun yanıbaşında hayvancılıkla bağcılık gelir.

Haymana'nın, suları deri ve romatizma hastalıklarına iyi gelen iki kaplıcası vardır.

1-Bu bilgiler Hayat Ansiklopedisi Cilt 3. Sahife 1503 den alınmıştır.

3- ÖLÜM OLAYI :

Haymana ve çevresinde kişinin ölümü anında hastanın yanında yer alan yakınlarının bazı pratikleri noksansız olarak uygulamaları gerekir. Hastanın kimsesiz ve yalnız oluşu Haymana ve çevresinde sözünü edeceğimiz pratiklerin noksan kalmasını etkilemez. Hasta bir insanın durumu ile sürekli olarak ilgilenmek çevrede mecburi bir gelenektir. Kimsesiz bir adamın ölüme yönelmesi en azından bu geleneklerin yakın komşuları tarafından yerine getirilmesi sonucunu doğurur.

Ölüm anında hastanın etrafında bulunanlar, ölümün kesin belirtilerinin görülmesi sırasında, bir yumuşak bez veya pamukla hastanın ağzına su akıtırlar. Çevrede inanılır ki, insanın ölümü anında şeytan onun içinde yaşadığı imanı bir bardak su ile gelip çalacaktır. İyisini bu kötülükler temsilcisinin yapacağı su verme işini onun dostları yapmalı ve kişinin imanı şeytanın elinden kurtarılmalıdır.

Bu süre içinde bir yandan da hazır bulunanlarca dini dua okunur. Ölmek üzere olan insana, günâhlarının affını, Tanrıya olan inancını belirtmesini taşıyan başkaca dualar okunması ve Kelime-i Şahadet⁽²⁾ getirmesi öğütlenir. Yine bu arada artık dünyaya veda etmek üzere son nefesini vermiş veya vermekte olan insanın vücudu ve yatağı üzerinde bir takım pratiklere girişilir. Örneğin: Ölünün yatağı yüzü Kible'ye gelecek şekilde döndürülür.

Haymana ve civarında kişinin ölümüne bazı delillerin görülmesiyle inanılır. Meselâ, ölüme yaklaşan insanın peşpeşe üç defa nefes alma ihtiyacının sonucu olmak üzere ağzını açıp kapaması, gözlerinin altında morluk ve yüzünde ince tertaneciklerinin belirmesi ile ölüm anının geldiğine inanılır. Yine bu sırada ölüm anındaki insanın ağzına ayna tutarak ayna yüzeyinde buğu olup olmadığına bakılır. Bu iş, kişinin nefes alış verişinin kontrolüdür.

2-Türkçesi: Ulu Tanrıdan başka tapacak Allah olmadığına, Muhammed de onun elçisi olduğuna inanırım.

Bundan sonra,ölünün çenesi bağlanır,gözleri kapatılır. (Ölüm sonunda gözün açık kalması o kişinin dünyada daha yapılacak işlerinin ve yerine getirmeyi istediği arzularının bulunduğuna işaret sayılır.)Elleri yanına uzatılır,üzerinde ki elbise ve çamaşırları çıkarılır.Vücudunun şişmesini önlemek için karnına bakır bir tas konulur.Ölü bundan sonra,mevsimine göre uygun görülen bir yere dua okunarak yıkanmak üzere nakledilir.Ölünün yatağı ve üzerinden çıkan elbiseler yıkanmak üzere dışarı çıkarılır,yıkandıktan sonra içeri alınır.

HAYMANA ve ÇEVRESİNDE ÖLÜ YIKAMA :

Ölü yıkama âdetleri müslümanlık esaslarındaki usullere göre yapılır.Her ölünün yıkanmasında teneşir tahtası,leğen,ibrik,kazan,lif,sabun gibi araç ve gereçler kullanılır.Ölen kadın ise,bu işi yapmasını bilen yaşlı bir kadın ve yardımcıları tarafından yıkanır.Erkeği ise din adamı (Hoca, İmam) yıkar.Fakat her ikisinde de bir yıkayıcının yanında 4 yardımcı bulunur.Yıkayanın haricinde 3 kişi su taşır bir kişi de ibrikle ölüye su döker.Ölü ister erkek,ister kadın olsun vücudunun belli kısımları sıra ile ve bütünüyle yıkanır.Fakat öncelikle Gusul Abdesti aldırılır.Yıkamağa sağ taraftan başlanır,sonra sol tarafa geçilir,böylece yıkama işlemi bitmiş olur.Fakat bu işler usulüne göre yapılan uygulamalarla birlikte Besmele ve "Gufranek ya Rahman⁽³⁾" dualarıyla yürütülür.Ölüyü yıkamağa niyetlenen kimse bu işi bitirince,arta kalan malzemenin bir kısmını (lif,sabun) Hoca hakkı olmak üzere alır.Daha doğrusu ölünün sahibi bunları yıkayana verir.

KEFENLEME :

Ölünün yıkanması işi bitince,ölenin vücudu kadınlarda 5 kat erkeklerde 3 kat olmak üzere beyaz bezle sarılır.Buna kefenleme denir.Kefenlemede ölünün vücudunu kat kat sarma dinî bir inanca dayandırılır.Çünkü,inanılırki ilk insan Adem ile Havva'dır.Havva bir kadın olarak beş mahrem yerini

3-Türkçesi: Tanrım günâhlarını bağışla

daima 5 incir yaprağı ile kapamıştır.İşte buna dayanılarak ölü kadın vücudunu beş kat kefenlemektedirler.Erkekler de Adem'den gelen bir inanca göre 3 kat kefenlenmektedir. Kefen çift en 8 metre, tek en olursa 12 metre alınır.Alınan kumaştan, kıyamet gömleği olarak adlandırılan, başın girebileceği kadar oyuk, yanları açık bir parça hazırlanır.Ayrıca kadınların başını ve mahrem yerlerini örtmek için 3 parça bez hazırlanır.Hazırlanan bu parçalar gerekli şekilde yerleştirilir.Ve ölü ikinci bir defa bütün bezle sarılır.Başından, ayak ucundan ve orta kısmından bağlanır.Erkeklerde de yine bir parça bezle mahrem yeri örtülür.Kıyamet gömleği ile vücut kapatıldıktan sonra bütün bir parça ile bir daha sarılır.Erkekte baş, ayak ucu ve vücudun ortasından bağlanır.Bu sırada kefenlenmiş olan ölünün üstüne gül suyu güzel kokulu şeyler, varsa Zemzem Suyu⁽⁴⁾ dökülür.

Kefenleme pratikleri içinde, Haymana ve çevresinde yer yer nüanslar görülmektedir.Örneğin: Dere köylüleri kadınların el ve ayaklarına kına yakmaktadırlar.⁽⁵⁾

Ölenin çocuk yaşta olması, onu öte dünyada ve Cennet' de bazı vazifelerin beklediği inancı Haymana ve çevresinde yaygındır.Onun içindir ki ölen kız ve erkek çocuklar kefenlenirken önlerine bir iş önlüğü takılır.Ve yine inanılır ki çocuklar Cennetin bahçelerinde hayatlarını sürdürürlerken özellikle çeşitli çiçek ve gülleri toplayıp önlükleriyle taşıyacaklardır.

CENAZE NAMAZI :

Haymana ve çevresindeki köylerde genellikle her cami- de bir tabut bulunmaktadır.Ölü evinde hazırlıklar tamamlanınca bu tabut camiden getirilmektedir.Kadın ölüsü, hazır bu

4-Zemzem Suyu, Müslümanlarca kutsallığına inanılan ve Kâbe yakınında bu isimde bir kuyudan alınan sudur. Kefenin üstüne, öbür dünyadaki azaplarından kurtulması için dökülür.

5-Bilindiği gibi, kına müslümanlığa özge, insanın hayatta iken sevdiği, benimsediği bir süstür.

lunan kadınlarca tabuta yerleştirilir. Erkek ölüsü de erkekler tarafından tabuta yerleştirilir. Tabuta yerleştirilen cenaze hazır bulunan erkekler tarafından topluca camiye götürülür. Ölünün cinsini tanıtmak üzere kadınların tabutu üzeri ne yeşil bir yemeni örtülür. Gerek kadın ve gerekse erkek cenazesinin bulunduğu tabut üzerine ayrıca yeşil bir örtü konulur. Camiye gelindiğinde, tabut musalla taşının üstüne konur. Cemaat tabir edilen cenaze topluluğu birlikte cenaze namazını kılarlar. Cenaze namazı kılacak cemaat hocaya tâbidir. Namaz hocanın talimatlarına uyularak kılınır. Öncelikle cemaat hocanın arkasında yer alır. Hoca yüzünü ölünün tabutuna doğru, ölünün göğüs hizasında ve sağında olmak üzere yerini alarak cenaze namazını kıldırır.

Önce niyet ile tekbir alınır, sonra "Sübhaneke"⁽⁶⁾ okunur. Cenaze namazında "Ve Celle Senaüke"⁽⁷⁾ cümlesi ilâve olunur. Sonra İmam ikinci bir tekbir alır. İkinci tekbirden sonrada "Salâvat'ı Şerife"⁽⁸⁾ getirilir. Üçüncü tekbirden sonrada dua okunur, ve böylece cenaze namazı kılınmış olur. Cenaze namazı kılındıktan sonra hoca, "Ey cemaat ne dersiniz, bu adam hakkında" diye sorar. Bütün cemaat "İyi adamdı, Allah rahmet eylesin" der.

KABİRE GÖTÜRÜLÜŞ :

Camideki namazdan sonra, cenaze cemaati mezarlığa doğru hareket eder. Tabut 4 kişi tarafından ve her muayyen mesa

6-Türkçesi: (Allahım seni tesbih ederim, tenzih ederim. Sana Hamd ve senalarda bulunurum. Senin mübarek ismin pek yücedir. Senin azametini, celâlin çok yüksektir. Senden başka ibadet edilecek hiç bir Mabut yoktur.)

Belviranlı, Ali Kemal. Kur'an Rehberi sayfa 58, 1967 İstanbul.

7-Türkçesi: Aziz Allahım büyüklüğünü överim.

8-Türkçesi: "Allahım, Yüce Peygamberimiz Hz. Muhammet Mustafa'nın ve ona gönül verip bağlanan yakınlarının şereflerini yücelt.

BELVİRANLI, Ali Kemal: Kur'an Rehberi, sayfa 63, 1967 İstanbul

fede başkalarına sıra ile devredilerek mezarlığa kadar omuzlarda taşınır. Bu götürüş sırasında tabutun hemen arkasında hoca ve onun arkasında da ölenin yakınları, sevenleri ve komşuları yer alırlar. Mezarlıklar yerleşme alanının belli bir yerinde, genel olarak kible yönündedir.

KABİRDE YAPILAN TÖREN :

Daha önceden, derinliği ölenin cinsine ve uzunluğu da ölünün boyuna göre hazırlanmış bulunan mezar çukuruna ölen kişi, yakınları tarafından indirilerek yüzü kibleye dönük bir şekilde yerleştirilir. Haymana ve çevresinde ölü, toprağa kefenle konulmaktadır. Cenaze mezar içine yerleştirilince, daha önceden bağlanmış olan kefenin baş kısmının bağı çözülür. Bundan maksat ölenin hayatta iken bütün hayati ihtiyaçlarını karşıladığı toprakla vücudunun bir parçasının (yüzünün) temasını sağlamaktır. Bundan sonra mezarın üst kenarıyla, mezar çukurunun ters alt kenarı arasında boydan boya tahta döşenir. Tahtaların üzerine hasır atılır ve başının üzerine ilk kez ölünün en yakını tarafından (ilki avuçla olmak üzere) kürekle toprak atılır. Bunu diğer hazır bulunanların hareketleri (mezara kürekle toprak atmaları) takip eder ve üçgen pramit şeklinde hafif kubbemsi mezar meydana getirilir. Bundan sonra mezar başındaki tören devam eder. Mezarın sırt kısmı bir çubukla baştan ayağa doğru çizilir ve yakınlarından biri tarafından mezar üzerine su dökülür ve bundan sonra hoca hazır bulunanlara, ölü kadınsa, "Bu hatun kişiye, erkekse bu er kişiye, ahrete ait haklarını zi helâl ediyor musunuz" diye sorar. Mezar başında yapılan duadan sonra, hocanın yanındaki bir iki yardımcısı hariç, diğerleri mezarlıktan ayrılırlar. Bundan sonraki safha artık mezarlıktaki törenin son safhasıdır. Hoca ölen kişiye öğütte bulunmağa başlar. Çünkü, inanılır ki mezara konduktan kısa bir süre sonra ölen kişi mezar içinde başını şöyle bir doğrultur, kendi kendine " Ya demek ki ben ölmüşüm" der. İşte bu esnadadır ki hoca mezar içindeki kişiye telkinde bulunur.

" Ahrette seni sorguya çekecekler.Dinin ne?,mezhebin ne ?, Kitabın ne? derlerse korkmadan,çekinmeden şöyle dersin: Dinim İslâm,Kitabım Kur'an,yönüm Kible. "Hoca ile birlikte mezar başında kalan diğer iki kişi bu dinî merasim sırasında hocanın koruyuculuğunu yaparlar,onu manen desteklerler. Çünkü bu sırada,yani hocanın ölüyle konuşması sırasında özellikle mezar içindeki kişinin başını doğrulttuğu anda kişi günahkâr ise mezar sallanacaktır.Hoca ile birlikte mezar başında bulunanlar o anda hocanın korkmamasını sağlayacaklardır.Böylece mezar başındaki tören de sona ermiş ve ölen kişi Tanrı'nın huzuruna çıkmış ve günah ve sevaplarıyla başbaşa bırakılmış olur.

4- ÖLÜMDEN SONRA YAPILAN İŞLEMLER :

Haymana ve çevresinde herhangi bir evde ölüm olayının meydana gelişinden itibaren yaklaşık olarak geçen 2 ay, o evin halkı ve akrabaları için yas süresidir. Bu süre zarfında yine bir takım seramoni ve pratiklerin yürütüldüğünü söyleyebiliriz. Örneğin: Mezar dönüşü sonunda hemen aynı gün devir olarak adlandırılan ve kişinin yeni çıktığı öteki dünya yolculuğunun bir bakıma dünyevi hesabının, bir bakıma da manevi hayatı üzerine yapılan hesap ve iyi dilekler sonucudur.

Devir törenine sadece mezarlığa gidenler ve daha ziyade ölü evine yakınlığı ile bilinenler iştirak ederler. Gelenler bir odada çepe çevre ve herbirinin yüzü hocaya dönük biçimde otururlar. İlk kez hoca tarafından Kur'an okunur. Sonunda ölen kişinin ölümlük olarak biriktirdiği para bu törende bulunanların ellerinde dua ile birlikte dolaşır ve neticede para hocanın elinde kalır. Bu hocaya yaptığı hizmetlerin karşılığı olarak, amma bunu hissettirmeden, dolaylı olarak verilen bir ücrettir. Bundan sonra ayağa kalkılır, ölü sahibine "Başınız sağ olsun, Allah sizlere uzun ömürler versin" denilerek ev terk edilir. O gün ve onu takip eden üç gün ve 3 gece ölü evi yalnız bırakılmaz. Ölen kişinin yakın akrabaları ölü evinde yatar kalkarlar. Gece evin odalarında ve yıkandığı yerde⁽¹⁰⁾ ışık yakılır. İnanılırki, ölenin ruhu üç gün süreyle geceleri eve dönecek, yakınları arasında dolaşacaktır. Yanan ışık onun bu ziyaretinde yolunu aydınlatarak, dolaşmasını kolaylaştıracaktır. Ölünün yakın ve uzak çevredeki akrabaları da ölüm haberini işitir işitmez, baş sağlığı dileğinde bulunmak üzere bir hoca veya dinî bilgisi yerinde bir kişiyi beraberlerine alarak gelirler. Bu ziyarette, değil hâl hatır sormak ev halkından hiç kimse ile sohbet edilmez. Topluca bir odaya girilir, beraberlerinde getirdikleri hoca ölünün

9-Haymana içinde, İkizce, Oyaca, Gedik, Evcî köylerinde görülür.

10-Dereköy, Topraklı, Yeniköy'de görülür.

ruhuna Kur'an okur, sonunda ölü sahibine baş sağlığı dilenerek kalkılır.

İki aya yakın bir süre olarak devam ettiğini yukarıda söylediğim yas süresi içinde yürütülen bu seramonilerin yanı sıra uygulanan bazı pratiklerde vardır. Örneğin: Bu zaman içinde ve ilk 3 gün ölü evinde yemek pişmez. Konu komşunun 1 gün üst üste yemek taşınması bu civarda yerleşmiş bir gelenektir. Ev halkı yemek mevzuu ile ilgilenmez, hatta getirilen yemeklerin kapılarını bile kirli olarak iade ederler. Yenen yemekler arasında tatlılara yer verilmez. Acının derinliği bu tür uğraşılara vakit bırakmaz. Esasen bu zaman içinde ev sürekli olarak baş sağlığına gelen ziyaretçilerle dolup taşar. Yas devresi içinde Haymana ve çevresinde, ev halkı giysilerini dahi ters giyerler. Bu ölüm şaşkınlığının bir sonucudur. Yine yasin kişiye verdiği atalet ve unutkanlıklar onun günlük temizliğine dahi riayete mani teşkil eder. Örneğin: Traş olunmaz, normâl hayatın akışı içinde dahi bu yerleşik ihmâlkârlik bazı hicivlere vesîle olur. Hiç bir sebep olmadığı halde, alışılmış günlük temizliğe uymayanlara "ölün mü varda traş olmadın" diye sitemde bulunulur. Hiç bir suretle yas devresinde eğlenilmez, radyo çalınmaz, eğlenilmek için yapılan davetlere iştirak edilmez. Velhasıl Haymana ve çevresinde ölüm olayının meydana gelişiyle, ölü evi ailesi de tan bir ölüm sessizliğine gömülür.

Haymana ve çevresinde iki ay kadar sürdüğünü söylediğimiz yas devresinde yapılan pratikleri zikretmek kayda değerdir. Meselâ: Ölüm olayını takip eden üçüncü günden sonra ölünün giysileri, çevrede fakir tanıdıklara verilerek sevap kazanılmak istenir. Elbiselerinin verilmesinin diğer bir sebebi de, öleni hatırlatacak eşyaların göz önünden uzaklaşmasını sağlamaktır.

Ölümü takip eden yedinci günde ölünün ruhuna ithafen un helvası yapılır. Bu helva konu komşu ile hısım akrabaya dağıtılır. Helvayı alanlar, getirene ölünün hatırasına iyi dua ve telkinde bulunur. "Allah rahmet eylesin, ölüntüzün canına

değsin" der.Aynı günün akşamında,mezarı kazan ve ölüyü gömme de rehberlik yapan hoca ve yardımcıları ölü evine yemeğe da vet edilir.Bu yemekte davetlilere etli yiyecekler sunulur. Etli yiyecekler diyoruz,çünkü et yemeği verilmesine özel bir dikkat gösterilir.Ya kurban kesilir (ki bu,hali vakti yerinde olanlarca yapılır.) yada et satın alınarak yemek ya pılır.Yemeğe başlamadan önce Kur'an okunur ve yemeğe başlanılır.Yemek sonunda yine hoca tarafından dua okunur.Ölünün öbür dünyadaki yaşamının huzurlu olması veya mezarda nur içinde yatması dileklerinde bulunulur.Aynı uygulamaya 40.cı günde de rastlıyoruz.52.nci gününde ise bazı değişiklikler gösteren dinî bir tören yapılır.Çünkü bu günde inanılırki ö lenin eti kemiğinden ayrılacaktır.Düşünülebildiği kadarıyla bugün ölü için acılı bir gündür.Bundan böyle onun acısını hafifletmek zorunludur.Onun izdirabına katlanmak yeğdir. onun için mevlüt okutulur.Mevlide katılanlar kederlenerek o anı yaşarlar.Mevlit şerbeti dağıtılır.Ölünün ruhuna okunan duadan sonra 52 nci gün törenine son verilir.

Ölümlle ilgili pratik ve inanmaların 2 aylık formalite kısmı 52 nci gün töreniyle birlikte sona erer.Ammâ insan ta biatındaki hatırlama hasleti,hayatın akışı içinde dinimize özge,özel günlerde ölüleri anmaya vesile olur.Giderek dinî bayram günleri,İslâm dünyasında bayram namazları sonunda me zarlıklara yapılan ziyaretler,okunan dualar bunların başlıcalarındandır.Yalnız bu hallerde olaylar artık bir matem ha vası içinde değil,belki acılı ammâ saygıya değer anıların yaşanması gibi yine de kutsal bir özellik taşır.Haymana ve çevresinde bu pratik,Kurban Bayramlarında arefe günü kurban kesilmek,şeker bayramlarında da yine arefe günü,bu kez kurban kesmeden fakat birincide olduğu gibi ikindi namazından sonra mezarlığa gidilerek uygulanmaktadır.Ölüm dolayısıyla kurban kesme geleneği,ölümü takip eden 3 yılın Kurban Bayramlarının arefe günlerinde özellikle uygulanma titizliği gösterilir.

Haymana ve çevresinde,eşlerden erkeğin ölmesi halinde

dul kalan kadının ikinci bir evliliği bazı kaideler dahilinde olur.Örneğin: Dul bir kadın kocasının ölümünden ancak 4 ay 10 gün sonra evlenebilir.Bu müddet çevrede gebelik halinin şeriata göre meydana çıkması zamanı olarak kabul edilir. Kadının gebelik hali varsa evlenmesi için çocuğun doğması beklenir.

Erkeklerin evlenmesi muayyen bir müddete tâbi değildir.Belli yas süresinin sonunda erkek çevrede evlenme yapabilmektedir.

Ölüm bazen ani olur,bu hallerde çoğu kez kişinin büyük özlem ve arzuları gerçekleşmemiş halde kalır.Fakat inceleme sahamızda bu gibi hallerde o kişi namına,kalan arzularının da yerine getirilmesi mümkündür.Örneğin:Hacca gitme niyetinde iken aniden ölen bir kişinin bu arzusu için ayırmış olduğu para,daha önce Hacca gitmiş olanlardan birine verilir,onun ikinci defa yapacağı Hac ziyareti ölenin namına yapılmış sayılacaktır.

5- ÖLÜMLE İLGİLİ İNANMALAR :

Allah ve din inancının nefsindeki boşluğunu duyanları gelişi güzel batıl inançlara sapmasında kolay olmaktadır.

Bu inançlar tüm dinlerde var. Öncede vardı, sonrada var. Bu düşünce, geniş bir din psikolojisi tahliline sürüklüyor bizi. Bu arada insanın etraflı bir din bilgisi yanında alışkanlıklar, görenek, insan psikolojisi ve telkin altında kalışını da dikkate almak gerekir.

İslâmiyete karşı olarak, Allah yerine bir aracıya yönelmiş olmak ve açık bir pazarlık gibi, böylesine alış veriş, halkın inancı olarak ortaya çıkmaktadır. Animizm, mana, atalara prestij yani evliyaperestlik, ölüm ve ölümler kültü, ağaç, su, ateş yani mum, kurban ve hayvanlarla ilgili inançlar sayılabilir.

Haymana çevresinde ölümle ilgili inanmaları 3 kısımda toplayabiliriz.

1- HAYVAN ve BİTKİLERLE İLGİLİ İNANMALAR:

- a) Kara tilki ulursa ölüm olur.
- b) Akşam kara kediye taş atılırsa, o insan ölür.
- c) Gece köpekler ulursa cenaze çıkar.
- d) Evin damında baykuş öterse o evden ölü çıkar.
- e) Leylek kara çaput getirirse o sene ölüm çok olur.
- f) Koyunlara bağırmadan, kızmadan onları güden çoban Cennete gider.⁽¹¹⁾
- g) Kırk ağaç diken Cennete gider.⁽¹²⁾

2- EŞYALARLA İLGİLİ İNANMALAR: gider.⁽¹²⁾

- a) Kadınlar arasında gece ekşi hamur verilirse ölüm olur.

11-Haymana ve çevresinde koyun ve kuzuya melek gözü ile bakılır.

12- Ağaç bu dünyada bir canlılığın belirtisi olduğu gibi, Cennetinde hakim rengi olarak düşünülür.

- b) Ölü yıkanan kazanın üstüne, sini veya bakır tas konulmazsa, şeytan işe karışır.
- c) Mezara toprak atılırken, kürek elden alınır, bu ölünü göreyim anlamına gelir.⁽¹³⁾
- d) Mezardan toprak veya çalı alınır, alan hasta olur.⁽¹⁴⁾
- e) Sabun alınırken elin tersi ile alınır, yada yerden alınır. Bu şekilde alınmazsa, ölünü yıkayım anlamına gelir.
- f) Cenazenin gömüldüğü gece bir tas yoğurt, ekme, çorba, helva, yemek fakirlere verilir.⁽¹⁵⁾
- g) Ölü evden çıkmadan önce ayakkabıları hemen verilir.⁽¹⁶⁾
- h) Çocukları devamlı ölen bir aile eğer, kırk evden çul toplayıp yeni doğan çocuklarına gömlek yaparsa yeni doğan çocuk ölmezmiş.
- l) İpliği iğneye geçirdikten sonra düğümleyip verilirse o şahıs, iğneyi verdiği kimseyi ahrette görememiş.
- J) Sacda pişen ekmeğin ilkini yiyen kadınsa, ilk kocası, erkekse ilk karısı ölmüş.
- k) Kırk günlük ölünün toprağı alınıp bir yere konur ve üzerine bir kimse oturursa, o şahıs hemen uyur.⁽¹⁷⁾
- l) Geceleri sakız çiğnenirse, ölü eti çiğnenmiş olur.

-
- 13- İnanılırki, küreği veren erkek ölecek ve üzerine, küreği alan kimse tarafından toprak atılacaktır.
- 14- Majinin temas prensibine göre, ölüye ait şeyle temas eden şahıs, ölü tarafından rahatsız edilir.
- 15- Ölü o günkü rızkını yiyemedi, fakirler yesin, ölünün ruhuna değsin diye.
- 16- Kabri dar olmasın, ölüyü sıkmasın diye.
- 17- Yine, majinin temas prensibine göre, ölüye ait toprağı alan şahıs, uykunun yarı ölüm sayıldığı bir anlaşıpta, ölüden uyku hali geçer.

- m) Cenaze kaldırılmadan komşular evlerini süpürmezler.
- n) Ölü yıkandıktan sonra, su ısıtılan kazan ters çevrilir. (18)
- o) Ölenin şapkası evde yüksekçe bir yere asılır.
- ö) Bir mahallede ölüm olursa, o mahalledeki su dolu kaplar boşaltılır. (19)
- p) Mezar eşilipte ölü henüz gelmemiş olursa, mezarın içine şeytan ve cin girmesin diye, kazma, kürek çaprazlama bir şekilde mezarın üstüne konur.
- r) Ölenin yakınları, ölen için fazla üzülmesin, acı çekmesin diye ölünün toprağı mezarından alınarak su içine konulup, o su ölüyü sevenlere, ondan soğumaları için içirilir. (20)

3- VE DİĞER İNANMALAR:

- a) Ölünün ruhu mezara kadar, tabutun ön kısmında gidermiş.
- b) Gece yıldız düşmesi birinin öldüğüne işarettir.
- c) Bir kimse öleceği zaman çok zahmet çekerse, günâhının çok olduğuna, zahmetsiz ölürse, cennetlik olduğuna işarettir.
- d) Öldükten sonra, bir kimsenin gözü açık kalırsa, dünyada bir muradı var demektir. Gözünün açık kalması onu almadan gittiğine işarettir.
- e) Bir kimse öldükten sonra ruhu ilk gece evde bulunur ondan sonrada yalnız mübarek gecelerde gelirmiş.
- f) Rüyasında cenaze gören bir şahıs, kapısının üstüne kemik asar. (21)

18- İkinci bir ölüyü yıkamak için, kazana ihtiyaç duyulmaması dileği vardır.

19- Çünkü ölüm olayının olduğu anda Azrail'in kılıcından damlayan kanın sulara sıçradığına inanılır.

20- Temas prensibine göre. (Oyaca, Dereköy, Gedik köylerinde görülür.)

21- Azrail canını alacağı yerde, eve girerken kemiği alsın ve geri dönsün inancıyla.

- g) Cenaze yıkanırken uyuyan kimseler uyandırılır.⁽²²⁾
h) Bir mahallede cenaze olunca, cenaze kalkıncaya kadar bütün mahalle veya köyde ocak yakılmaz.
1) Kapı önünden tabut geçirildiği zaman arkasından su atılır.
-

22- Ölünün ağırlığının uyuyan kimseye geçeceği inancı az gelişmiş düşüncede bazı anlarda ölüm ile uyku arasında pek fark gözetilmez.

6- HAYMANA ve ÇEVRESİNDE MEZARLIKLAR,
MEZARLARIN ŞEKLİ,MEZARLARIN BAKIMI :

Haymana ve çevresinde mezarlıklar genel olarak köylerin Güney Doğu istikametinde ve köye yakın bir yerdedir. Mezarlıkların etrafı çevre duvar ile sınırlıdır. Görünüş itibarıyla mezarları iki grupta toplayabiliriz.

1-Çocuk mezarlıkları ki, bunlar küçük tipte mezarlardır.

2-Diğerleride büyüklerin defnedildiği büyük tip mezarlardır.

Her iki mezarın da toprak yığını halindeki görünüşü aynı olup, 1-2 M. kadar uzunlukta ve 50 ilâ 100 Cm. genişliğindedir.

Mezarların etrafları, sınırını belli etmek üzere taşla çevrilidir. Baş uçlarında uzun, yazısız bir taş dikilidir. Derinlikleri yukarıda da değindiğimiz gibi ölenin cinsine göre değişmektedir.

Kadın mezarlarının derinliği göğüs hizasına kadardır. Erkeğinki ise göbük hizasına kadardır. Verilen bilgiye göre bu derinliklerdeki ölçünün sebebi, namaz duruşlarında ellerin kavuşturulması anındaki yerleridir. Çünkü: Namazda kadınlar ellerini göğüslerinde tutmakta, erkekler ise göbüklerinde kavuşturmaktadır.

Haymana ve çevresindeki mezarlıklarda, mezarların tanzim ve yapılış şekli bir noktadan sonra ölenin maddi durumunu da yansıtmaya vesile olurlar. Örneğin: Zengin kişilerin mezarlarına ölümlerinden bir süre sonra (dini inançlara göre bir yıl sonra) özel olarak mermer, mozaik, taş ile toprak üzerinde bir şekil verilmektedir. Bu tip mezarların baş taraflarına konan bir kitâbede kısa bir dua ve ölenin kimliği yazılmaktadır. Bazı hallerde ise, baş uçlarına sadece mahiyetine yukarıda da değindiğimiz yazılı taşlar konulur. Bunun dışında özellikle çocuk ve genç yaşta ölenlerin mezarlarına bir fidan dikilmekte ve mezar mümkün olduğu kadar iyi bir şekilde tanzim edilmektedir.

Haymana ve çevresinde mezarlıkların bakılması, korunması, Haymana'nın içinde özellikle kişi için olduğu kadar bazı kurum ve kuruluşlarca da dinî ve hatta kanunî bir hizmet sağlanmaktadır. Meselâ Haymana'nın içinde mezarlıkların tanzimi korunması ve bakımı Belediyenin hizmetleri arasındadır. Bunun korunması ve bakımı için özel olarak tutulan 1 veya iki şahıs (Mezarlık Bekçisi) vardır. Fakat aynı iş köylerde ortaklaşa yürütülmektedir. Çünkü, köy topluluklarında herkes bu kendine kutsal bir görev sayar.

Örneğin: Köyde herkes yıkılan bir mezar taşını veya duvarını hayrına onarır. Oysa aynı iş Haymanada bir hayır sahibinin veya mezar sahibinin çıkması halinde Belediye tarafından yaptırılmaktadır.

7- ÖTEKİ DÜNYA İLE İLGİLİ İNANMALAR :

İslâm dinine göre, insan ölünce sadece bu dünyadaki hayatı son bulmuş ve öbür dünyadaki hayatı başlamış olur. Diğer bir deyişle ölümsüzlüğe kavuşmuştur. Ne var ki öbür dünya hayatı yaşama vasatı kişinin bu dünyadaki tutum ve davranışlarına göre tanzim edilmiştir. Öbür dünya Cennet ve Cehennem olmak üzere iki kısımdır. Her kim ki bu dünyadayken inandığı dinin geleneklerini yerine getirmiştir, öbür dünyada da onun gideceği yer Cennettir. Öte dünya, İslâmlığın kutsal kitabı Kur'an'dan öğrendiklerine göre Haymana ve çevresinde şöyledir. (Cennette Tûba Ağacı vardır. Herkesin o ağaçta bir yaprağı bulunur. O yaprak vakti zamanı gelince düşer. O anda Azrail denen Melek gelip o kimsenin canını alır. Ölenide götürüp mezara koyarlar. Ölü mezara konduktan bir süre sonra bir gürültü olur. Ölü bu gürültü üzerine mezarda başını kaldırır ve başı mezarın döşemesine şiddetle çarpar. O zaman ölü düşünür " ya demek ben ölmüşüm" der. Bir müddet sonra Zebani denilen bir Melek gelir, Ölüye " Rabbin kim ?" der. Ölü bu suale doğru cevap veremezse, Zebani elinde tuttuğu büyük ve kızgın topuzu ölünün başına vurur, ölü yüz bir parça olur. Fakat derhal gene eski halini alır. Zebani soru sormağa devam eder. " Peygamberin kim, hangi mezheptensin?" gibi diğer sualleri de arkasından sıralar, eğer ölü bu sualleri de cevaplayamazsa topuz devenle olarak ölünün başına vurulur. Nihayet mezarda cehenneme doğru bir kapı açılır. Cevapları doğru ise Cennete doğru bir kapı açılır. Ölü devamlı mezarda kalmaz. Mahşer günü gelince her ölü kefenle mezardan kalkacaktır. Cehennem büyük bir ateş deryasıdır. üzerinde Sırat denilen bir köprü vardır. Mahşer günü uyanan ve mezarlarından kalkan bütün insanlar oradan geçmeğe teşebbüs edeceklerdir. İyi insanlar salimen geçecek, kötüler ise derhâl köprüden aşağı düşecekler ve ateş deryasında yanacaklardır. Cehennem yedi başlı bir Ejderhadır. Onun karnı daima açıktır. Yeğâne gıdası kötüler ve âsilerdir. Cehennemini yeri yedi kat ye-

rin altındadır. Cennette ise kadayıftan adalar, nefis yemek-
lerden ağaçlar, baklavadan duvarlar ve evler mevcuttur. Ve
orada ebediyet vardır.

8-İLKELLERDE VE ŞAMANİZMDE ÖLÜM VE ÖLÜLER KÜLTÜ

(23)

İLKELLERDE ÖLÜM :

İlkel insan ölüyü "canlı bir ceset" olarak nitelendirmektedir. İlkel için ölüm, hayatın sonu değildir. İlkel atalar ibadeti ve ölümler ibadeti ile, ölümlerin gittiği alemle yani öte dünya ve ölü ile ilişki halindedir.

Ölümler alemi: Genellikle yer yüzünde ve yer altında düşünülür. İlkelerde öte dünyaya geçiş engellerle, tehlikelerle dolu olarak kabul edilmektedir. Her şeyden önce, öte dünyanın kapısında bekleyen, genellikle insan ya da hayvan şeklinde düşünülen nöbetçilerin özellikle geçilmesi gerekmektedir. Öte dünyaya girmeğe hak kazandıklarını isbat için, bu nöbetçilerin ikna edilmeleri gerekmektedir. Buda çoğu kez, hayvan kabukları, inci v.b. gibi hediyeler vermekle olur.

İlkelerde ölünün ruhunun, geride kalanları tehdit edeceği inancı da oldukça yaygındır. Bunun ve ölünün geriye dönüp yaşayanları tedirgin etmesini önlemek için ölüye, öte dünyaya gidişinde eşlik edilir. Onun için kurban kesilir, sadaka verilir. Şamanizm de Şamanların görevlerinden biri de ölüye öte dünyaya gidişinde eşlik etmektir.

İlkelerde öte dünya tasavvuru: Aşağı yukarı öte dünya bu dünyaya benzer. Ölünün bu dünyada yokluğunu, acısını çektiği şeylere orada kavuşacağı ve orada ölüyü bir sürü güzel şeylerin beklediği inancı vardır. Bazı ilkeler ölümler alemi-ni kötülük olmayan bir yer diye adlandırırılar.

İlkel insan ölüm şekli ile öte dünya arasında da ilgiler kurmuştur. Ölüm şekline göre ölen insan, ilkelden ilkele farklı olarak, ya öte dünyadan başka bir dünyaya gider, ya da

23- ÖRNEK, Sedat Veyis. "İlkelerde Ölüm" ders notlarından.

öte dünyada çok rahat eder veyahutta ölümler alemine gitmeyip bu dünyada kalır.

İlkel için ölünün öte dünyadaki yerini, sağken toplumda sahip olduğu Sosyal Mevkii de tayin eder. Genellikle Kabile Şefleri ve zenginler, öte dünyaya rahat gider ve gittiklerinde de rahat ederler. İlkel insan, sağken bir takım dinsel ritleri yerine getirmemişse, yada ölünce dostları, akrabaları onun için gerekli olan uygulamaları yapmazsa öte dünyada sızıntı çekerler.

ŞAMANİZMDE ÖLÜM :

Ural-Altay halkları ailesinin batı kollarından olan bütün Kuzey Asya halkları, yani bütün Tunguz, Moğol ve Türk boyları, eskiden Şamanlığa mensuptular. Bu Şamanlık kültürü bugün, Çin'in devlet dini olan Budizmi kabul etmiş Mançur'lar müstesna, ancak Tunguzlar arasında genel olarak yayılmıştır. Tibet tesiri altında kalan Moğollar, bugün hemen hemen hepsi de gayretli Budist olup, bunlardan ancak Baykal gölü civarında yaşamakta olan Buret'ler hâlâ Şamanlığa mensupturlar.

Şamanlık; doğudan Budizm, batı ile kuzeyden de Hıristiyanlık tarafından sıkıştırılmaktadır. Bütün Abakan Tatarları resmen vaftiz edilmiş olarak gösterildiğinden ve Soyan'ların çoğuda Budist olduğundan, şimdi ancak Altay'lı dağ Kalmıkları Tebütlar, Karaorman Tatarları ve Şor'lar büyük kısımlarıyla açık olarak Şamanlığa mensupturlar.

Altaylılar ölümlerini umumiyetle dağ üzerinde gizli yerlerde toprağa gömerler. Ölü tam giyinmiş vaziyette mezara konur ve yanına, yol için bir torba yiyecek de yerleştirilir. Zenginler ölümleri ile birlikte binek ata da gömerlermiş. Ancak ölü gömüldükten sonra akraba ve komşuları Yurt⁽²⁴⁾ da topla

24- Yurt: Keçe, ağaç kabuğu ve kütüklerden yapılmış çadırlardır.

narak ziyafet tertip ederler.⁽²⁵⁾

Eski Türkler Şamanist idiler. XI.Yüzyıl tarihçilerinden Gardizî,Kırgız'lara dair şu malûmatı veriyor."Kırgızlar Hintliler gibi,"ölülerini yakarlar"ve ateş en temiz şeydir, ateşe düşen her şey temiz olur.Ölüyü de ateş kirlerinden ve günâhlarından temizler" derler.Eski Türkler can ve ruh mefhumunu genel olarak,Tın (yani nefes) kelimesiyle ifade etmişlerdir.Tın Vücuttan ayrılırsa Ölüm vukua gelir. İ.Ö. III.Yüzyılda Hunlar ölülerini tabut içine korlardı.Bu tabutların al tın ve gümüş işlemeli kumaş ve kürklerle örterlerdi.Aynı kiptan öğrendiğimize göre,ölünün at,yada atlarını kesip etini yeme ve derilerini de mezarına asma âdetini de eski Türklerde görmekteyiz.

 25-Radloff.W. "Sibiryadan" Cilt I,II. Çeviren Temir Ahmet. 1956 İstanbul Cilt I,sayfa 328
 Cilt II,sayfa 3,4

GÖK TÜRKLERİN DEFİN TÖRENİ :

Çin kaynakları şöyle tasvir etmektedir."Ölüyü çadıra korlar.Akrabaları atlar ve koyunlar keser,çadırın önüne sererler.İçinde ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde 7 defa dolaşırlar.Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip ağlarlar.Bu töreni 7 defa tekrar ederler.Sonra muayyen bir günde ölünün bindiği atı,kullandığı bütün eşyayı ölü ile beraber ateşte yakarlar.Külünü yılın muayyen bir gününde mezarra gömerler.Mezar üzerinde kurulan yapının duvarlarına ölünün resmini,hayatında yaptığı savaşları resmederler.Bu ölü ömründe bir adam öldürmüştü mezarı üzerine bir taş korlar.

ÖLÜ AŞ (YOĞ) TÖRENİ :

Ölü aş töreninin en ilkel şekli Tayga Ormanlarında kalmış olan Şamanist Boylar'da müşahede edilmiştir.Bunlar arasında öyle kocakarılar vardırki,koyunlarına yahut çocuklarına bir hastalık geldiği zaman yemek ve içki alıp kocasının mezarına koyarlar ve " Ye,iç " bize dokunma.Hain seni, hâlâ doymadı" diye bağıırırlar.Demek oluyor ki iptidai devirlerde aş,yemek,doğrudan doğruya ölüye sunulmuş kurbanlardır ki bununla onların zararlarından kurtulmak istenirdi.

"ÖLÜ AŞI" töreninin bu iptidai merhaleden biraz daha tekâmül etmiş şeklini yine Beltir'lerde görüyoruz.Beltir'lerde birinci ÖLÜ AŞI,defnin üçüncü günü verilir.Çadırın Güney tarafına masa üzerinde sofrta kurulur.Bu "Aşa" fazla kalabalık toplanmaz.Hazırlanan yemek ve içkilerin yarısını ölünün ruhu için,ateş ruhuna kurban ederler,(Ateş yakarlar).Defnin yedinci günü bütün Oba halkı,kadın ve erkek hepsi toplanıp mezarlığa giderler.Mezarın sağ tarafına büyük bir ateş yakıp,getirdikleri yemeklerden ve içkilerden ateşe atarlar.Sonra herkes mezarın üzerine kadehlerle rakı koyarak ve yemek atarak "Bu rakıyı iç,bu yemeği ye.Bunlar sana yukarıdan tayin edilmiş yemek ve içkilerdir" derler.Bu töreni yaptıktan sonra kendileri yeyip içmeğe başlarlar.Yeme içme ta-

mam olduktan sonra mezar üzerindeki rakı ve yemekleri ateşe atarlar ve böylece tören tamamlanmış olur.7 gün kadar ölü evinden hiç bir şey dışarı çıkarılmaz.Defnin 20 nci günü ev de yine aş verilir.Ziyafetten sonra ateşe rakı dökülür ve yemek atılır. 40 nci günü mezarlığa gidilip 7 nci gün yaptıkları töreni tekrar yaparlar.Altı ay sonra yine böyle tören yapılır.

En büyük aş töreni,ölünün yıldönümü münasebetiyle yapılır.Bütün akraba ve dostları toplanıp mezara giderler. Mezar üzerine yemek ve içkileri koyup kendileri de yiyip içerler.Ölünün kocası yahut karısı mezarı,3 defa güneşin seyir yönüne göre dolaşır ve "Ben seni bırakıyorum" der.Bundan sonra dul kadın veya erkek evlenebilir.

MATEM (YAS) ve ALÂMETLERİ :

Çin kaynaklarındaki bazı kayıtlara göre yas tutanlar bağıra,çağıra ağlarlar,yüzlerini parçalarlar,keserler.

Göktürklerde de yas tutanlar saçlarını,kulaklarını keserler.

Kazakların yas alâmeti geçmişte beyaz başörtüsü imiş.

16.Yüzyıl Özbeklerde yas alâmetinin kara olduğu anlaşılmaktadır.

Saç kesme,Sağaylarda görülür.Göktürkler ve 14.Yüzyıl da Aydın Oğullarında bulunur.

Türkler arasında çok yaygın olan yas âdetlerinden biri,ölünün bindiği atın kuyruğunu kesmektir.Matem alâmetlerinden biri de elbiseyi ters giymektir.(Kırgız Kazaklarının bazı boylarında)⁽²⁶⁾

26-İNAN,Abdülkadir: Tarihte ve Bugün Şamanizm

1954 Ankara.

Sayfa: 176-177-189-195

9- HAYMANA ve ÇEVRESİNDEKİ ÖLÜM ANLAYIŞI İLE
İLKEL TOPLUMLAR ve ŞAMANİZMDEKİ ÖLÜM ANLA
YIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİ :

Haymana ve çevresindeki inanma ve uygulamalarla İllkeller ve Şamanizm arasında ilgiler kurulabilir.

Her iki toplulukta da uhrevi bir hayatın varlığı karşımıza müşterek bir inanç olarak çıkmaktadır.

Genel olarak ölüm;kişinin dünyadaki hemcinslerinden ayrılması ve yaşamağa,bilinmeyen bir ortamda devam etmesi şeklinde anlaşılır.Bu andan itibaren gerek ilkel toplumlara özge dinlerde,gerekse tek tanrılı dinlerde ölümün meydana gelmesiyle bir takım pratiklerin varlığını görüyoruz.Yine bu pratiklerin her iki din mensubu topluluklarda,belirli ayrılıkların yanı sıra bazı müşterek inanç ve davranışlarında varlığını zikredebiliriz.Çalışmayı yaptığım Haymana ve çevresinde ölüm olayı ve bunu takip eden zaman içinde tesbit ettiğimiz pratiklerle geçen yıllarda aynı olay karşısında anlayış ve davranışlarını öğrendiğimiz ilkel topluluklar arasında paralellik kurmak mümkündür.Ölüyü Haymana ve çevresinde olduğu gibi,bir çok ilkel topluluklarda da mezara gömmektedirler.

Her iki toplumda da belirli aralıklarla ve muayyen günlerde yas seramonileri uygulanmaktadır.Ne varki Tanrı inancının değişikliği,teferruatta ayrı motiflerin varlığına sebep oluyor.

Ancak bu arada Kırgız Kazaklarının bazı boylarında görülen,ölümden sonra yakınlarınca elbiseyi ters giyme pratiğini Haymanada da görmekteyiz.

Ölüye ait şeylere dokunmak,ilkel düşünceye göre,dokunanı ölüme yaklaştırır.Bu,ilkel toplumlarda ölünün Tabu kabul edilmesindedir.Haymana ve çevresinde de aynı yönde yasağın varlığını görmekteyiz.Örneğin: Haymana ve çevresinde de mezardan toprak alınması,toprağı alanı ölüme yaklaştırmakta-

dır.Burada da yukarıda belirttiğimiz ilkel düşünceye ait temas prensibi geçerlidir.

İlkelerde ölümden sonra ölü evinde yemek yemek işi, özel pratiklere bağlıdır.Ne varki burada yemeğin ziyafet şeklinde eşe,dosta verilmesine mukabil,Haymana ve çevresinde yemek işi yine özel bir pratiğe fakat burada yemeğin eş, dost tarafından belirli bir süre için ölü evine getirilmesi şeklinde görülürki,bu hâl her iki toplumda da yemeğin mahiyet olarak varlığını,şekil olarak ise ayrılığını ortaya koyar.Bunun yanısıra Haymana ve çevresinde ölümün 7 nci ve 40 nci günlerinde ölü sahipleri tarafından,ölünün gömülmesinde vazife alanlara,ölünün ruhu için yemek verilmesi durumu da ilkel mahiyeti ile benzerlik gösteren bir yöndür.

Görülüyorki ilkel toplumlarla bu toplumların ölüm ve ölüm sonrası anlayışları,Haymana ve çevresinde bazı yönleri ile paralellik göstermektedir.Her iki toplumda da ölümden sonra insanın öte dünyaya gideceği,ölünün bu dünyada yokluğunu,acısını çektiği şeylere orada kavuşacağı ve o dünyada ölüyü bir sürü güzel şeylerin beklediği inancı vardır.

10- SONUÇ :

Etnolojik araştırmalar ortaya koymuştur ki, ilkel insan çağımız insanından daha ayrı bir önem vermiştir, ölüye ve ölüme. Ve bu sebeptendir ki ölü ve öte dünya ile ona bağılı olarak, dirilerin yaşadığı dünya arasında ilişki kurmakta, inanma ve uygulamalara girişmektedir.

Ölüm oldukça, çağımız ve ötesinde de inanma ve uygulamalar bitmeyecek, fakat değişecektir. Her türlü dinsel uygulama' ve seramonilerin altında, ölen yararına bir dilek yattarken kalanın bilincinde sevap işleme dolaylı olarak da rahat bir öteki dünya özlemi yer alır. Tanrı korkusu, İslâmiyete inanan kişide çoğu kez bu duyguyu zorunlu yaratır.

Bu anlayış içersinde ölüm ve öteki dünya inancı, farklı motiflerle tüm topluluklarda vardır. İnanma ve pratik değişikliklerine rağmen, toplumlarda müşterek olan yan, bu dünyadan ayrılma ve öteki dünyaya geçiştir.

Yukarıda ortaya konulan çalışmada inanmaların, çözümlendikçe bir çok şeylere dayandığı ve toplumun tanımında ne denli ışık tutucu olduğu görölmüştür. Ölülerin yaşadığı inancı çok eskiye dayanırken, ölüm sonrası hayatla ilgili uygulama ve inanmalar ölü'nün öte dünyada yaşadığı inancını doğurur.

Ölümün kişilerce istenmemesi, öte dünyayı kurma düşüncesini doğurmuştur; dolayısıyla uygulama ve inanmalar belirmiştir. Bu belirtiler diri ile ölü arasında köprü durumundadır. Bu köprüden geçişte yapılması gerekli olanlar içinde, ölü'nün rızası, gücendirilmemesi, memnun edilmesi sayılabilir. Bu da yasakların doğmasına sebep olur. Ölü'lere huzur sağlama onlardan yardım dileme, ziyaret, kurban gibi motifler çıkar ortaya. Böylecede "Ölü kültü" ile "Ata ibadeti" denilen, toplumlarda fark gösteren uygulama ve inanmalar doğmuştur. Bu farklılardaki en güçlü etkenlerden doğa ve kültürü söyleyebiliriz.

Bütün topluluklarda;ölüm,ruh ve öte dünya inancı geneldir.Bu inanmalarda şöyle,yada böyle değişmeler olabilir. Asil olan,bütün toplumlarda var olmalarıdır.

FAYDALANDIĞIM KİTAP ve DERGİLER

AKSEKİ, A. Hamdi- İslâm Dini, İtikat, İbadet, Ahlâk,
1959 Ankara

İNAN, Abdülkadir- Tarihte ve Bugün Şamanizm,
1954 Ankara

RADLOFF, W.- "Sibiryadan" Çeviren Temir Ahmet
1956 İstanbul

BELVİRANLI, Ali Kemâl-Kur'an Rehberi 1967 İstanbul

ÖRNEK, Doç. Dr. Sedat Veyis- "Sivas ve çevresinde ha
yatın çeşitli safhalarıyla ilgili batıl inançların ve büyü
sel işlemlerin Etnolojik tetkiki" 1966 Ankara

ÖRNEK, Doç. Dr. Sedat Veyis- " İlkel kavimlerde ölü
ile ilgili inanma ve uygulamalar. "DERS NOTLARINDAN"

Folklor Araştırmaları Dergisi

Halk Bilgisi Haberleri

Hayat Ansiklopedisi

Haymana içindeki yeni mezarlığın
bir kısmının görünüşü

Haymana içindeki yeni mezarlıkta dua
eden bir ziyaretçi

Haymana içinde, mezarlığın
uzaktan görünüşü

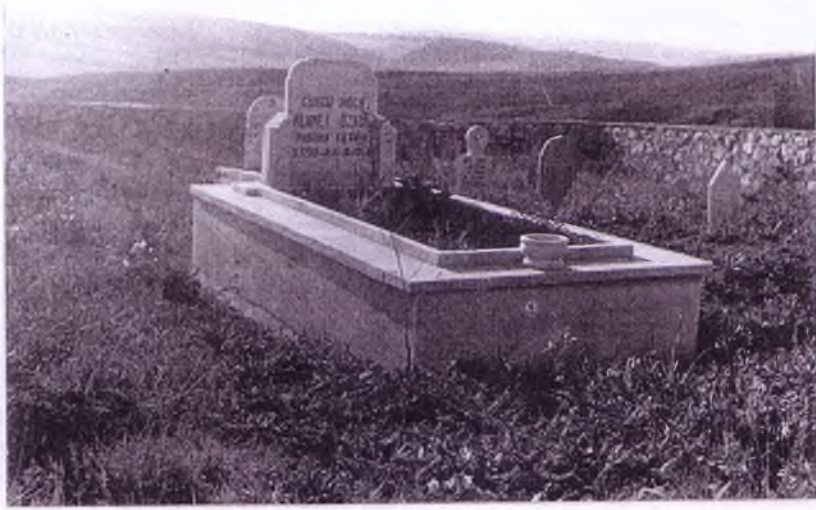
Dereköy'de ölüyü taşıdıkları
tabut

Haymana içindeki mezarlıkta
bir ziyaretçi

Haymana içinde, mezarlığın
uzaktan görünüşü

Haymana içinde,mermerden yapılmış
bir mezar

Haymana içinde,eski mezarlığın
uzaktan görünüşü

Dereköy'den mezarlığın genel
görünüü

Oyaca'da eski bir mezar şekli

Oyaca köyünde mezarlığın
uzaktan görünüşü

Dereköy'de ölüyü taşıdıkları
tabut

Dereköy'de mezarlığın uzaktan
görünüşü

Topaklı Köyünde bir mezar
şekli

Yeniköy'de mezarlığın
görünüŧü

Yeniköy'de mezarlığın
görünüŧü

Yeniköy'de mezarlığın
görünüşü

Gedik Köyünden mezarlığın genel
görünüşü